

Joanna Szczukiewicz

Streszczenie

Tytuł pracy: Epistemiczna funkcja listu: Zagadnienie całości w korespondencjach Karla Augusta Varnhagena von Ense z Alexandrem von Humboldtem oraz Ignazem Paulem Vitalem Troxlerem

Niniejsza praca podejmuje rozważania nad epistemiczną funkcją listu, tj. nad jego rolą jako medium przekazu wiedzy, w korespondencji publicysty i dyplomaty Karla Augusta Varnhagena von Ense (1785-1858) z przyrodnikiem, polihistorem, Alexandrem von Humboldtem (1769-1859) oraz szwajcarskim lekarzem i filozofem Ignazem Paulem Vitalem Troxlerem (1780-1866) na przykładzie zagadnienia całości.

Praca wpisuje się w aktualne badania nad formami konstruowania i przekazu wiedzy, które podkreślają rolę dialogowych form komunikacji. Nawiązuje do podejścia badawczego, które doprowadziło do wzrostu zainteresowania badaniami nad charakteryzującą się hybrydową, łączącą cechy przekładu ustnego i pisemnego, komunikacją epistolarną oraz dostrzeżenia jej szczególnego epistemicznego potencjału.

W pracy zostały przeanalizowane dwie dziewiętnastowieczne korespondencje. W omawianym okresie korespondencji przypadła znacząca rola jako powszechnie stosowanej praktyce komunikacji naukowej. Przyczyniła się do tego transformacja systemu naukowego na przełomie wieków XVIII i XIX, w wyniku której wykształciło się nowe podejście poznawcze postulujące badanie relacji i zależności między zjawiskami. Wymagało to od naukowców podejścia interdyscyplinarnego, a co za tym idzie – współpracy z przedstawicielami innych dziedzin. List okazał się stosownym medium nawiązywania współpracy naukowej, odpowiadał na potrzeby związane z nowym sposobem postrzegania świata. Umożliwiał szybkie nawiązywanie kontaktów, niezależnie od dzielącego rozmówców dystansu geograficznego.

Korespondencje Karla Augusta Varnhagena von Ense z Ignazem Paulem Vitalem Troxlerem z lat 1815-1858 oraz z Alexandrem von Humboldtem z lat 1827-1858 są, ze względu na dorobek intelektualny korespondentów, reprezentatywnym przykładem realizacji modelu poznawczego rozwiniętego na przełomie wieków. Dokumentują one interdyscyplinarne podejście autorów listów do badanych zagadnień, pozwalają obserwować ich dialog i

przenikanie się idei. Na drodze wymiany epistolarnej dochodzi do połączenia indywidualnych refleksji korespondentów, tj. przyrodniczych poglądów Humboldta, filozoficznych Troxlera i literackich rozważań Varnhagena. O zestawieniu obu korespondencji zadecydowała bliskość intelektualna partnerów rozmowy, podobne zaangażowanie w sprawy polityczne oraz zainteresowanie problematyką publicystyczną. Obok kwestii merytorycznych wiążące były również kwestie formalne jak stopień zachowania obu korespondencji. Podstawą dla niniejszego opracowania stały się edycje listów wydane przez Ludmillę Assing w roku 1860 (Humboldt-Varnhagen) oraz Idunę Belke w roku 1953 (Troxler-Varnhagen), które z różną dokładnością dokumentują przebieg analizowanej wymiany intelektualnej.

Przedstawione powyżej aspekty rozważane są w odniesieniu do wiodącego dla wszystkich trzech korespondentów zagadnienia całości. Ma ono długą tradycję naukową, znane jest od czasów antycznych i obejmuje refleksje o charakterze ontologicznym i epistemologicznym. Około roku 1800, na skutek nowych rozpoznań w sferze filozoficznej, naukowej oraz politycznej doszło do aktualizacji tej problematyki, w którą wpisywało się charakterystyczne dla epoki przekonanie o znaczeniu złożoności zjawisk i ich wzajemnych relacji, tj. powiązań i wpływów. Punktem wyjścia dla tych założeń były rozważania nad rolą podmiotu w procesie poznania, któremu przyznano centralną pozycję w zakresie wytwarzania i przekazywania wiedzy. Nie mniejsze znaczenie dla kształtowania się tego zagadnienia miały wydarzenia Rewolucji Francuskiej i wojen napoleońskich, które wymagały redefinicji polityki narodowej. W toku zmian rosła potrzeba zintegrowanego spojrzenia na poszczególne zjawiska, które wcześniej rozpatrywano oddzielnie.

Wskazany model myślenia wywarł znaczący wpływ na działalność intelektualną Alexandra von Humboldta, Ignaza Paula Vitala Troxlera oraz Karla Augusta Varnhagena von Ense. Humboldt i Troxler przyjęli ten model myślenia w swojej praktyce naukowej i popularyzowali go poprzez badania przyrodnicze (Humboldt) i filozoficzne (Troxler). Varnhagen, w odróżnieniu od swoich rozmówców, nie sformułował spójnej koncepcji teoretycznej. Tworzone przez niego teksty (m.in. dzienniki, biografie, recenzje) nie miały charakteru naukowego i koncentrowały się na narracji dotyczącej wydarzeń historycznych lub aktualnej sytuacji politycznej. W ramach niniejszego opracowania udało się po raz pierwszy wykazać, że także koncepcje Karla Augusta Varnhagena von Ense oparte były o model myślenia całościowego, który publicysta odnosił do zagadnień literackich.

Koncepcje całości natury u Humboldta, całości literatury u Varnhagena i całościowego spojrzenia na człowieka u Troxlera były omawiane przez intelektualistów w ich korespondencji

oraz rozpatrywane we wzajemnych relacjach. W traktowanych jako medium wymiany intelektualnej listach na pierwszy plan wysuwa się funkcja epistemiczna. Korespondencja Karla Augusta Varnhagena von Ense z Ignazem Paulem Vitalem Troxlerem i Alexandrem von Humboldtem dokumentuje długie lata ich wymiany intelektualnej, pozwala zaobserwować wzajemne przenikanie się indywidualnych koncepcji i zidentyfikować powstałe w wyniku ścierania się poglądów wspólne projekty.